

The image shows a bright, open-plan interior space with a high ceiling and exposed white pipes. Several wooden-framed glass pods of various sizes are arranged throughout the room. People are seen sitting inside these pods, some using laptops. The floor is a light, neutral color, and the overall atmosphere is clean and minimalist.

معماری خلوت

نظریه‌ها و روش‌های مطالعه
حریم خصوصی در نسبت با فضا

سید حسین معینی-روزبه محمودی

معماری خلوت

نظریه ها و روش های مطالعه
حریم خصوصی در نسبت با فضا

سید حسین معینی-روزبه محمودی

کتابخانه کسری

معینی، سیدحسین، ۱۳۴۳-
معماری خلوت: نظریه‌ها و روش‌های مطالعه حریم خصوصی در نسبت با فضا/
سیدحسین (ایرج) معینی، روزبه محمودی.
مشهد: کتابکده کسری، ۱۴۰۳.
۳۴۷ص. مصور، جدول، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۶۳-۷۱-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیا
عنوان دیگر: نظریه‌ها و روش‌های مطالعه حریم خصوصی در نسبت با فضا.
موضوع: حق صیانت از حریم شخصی Privacy, Right of
موضوع: حریم شخصی Privacy
موضوع: معماری -- طراحی Architectural design
شناسه افزوده: محمودی، روزبه، ۱۳۷۱-
رده‌بندی کنگره: JC۵۹۶
رده‌بندی دیویی: ۳۲۳/۴۴۸
شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۶۱۸۳۵

معماری خلوت

نظریه‌ها و روش‌های مطالعه حریم خصوصی در نسبت با فضا

گردآوری و ترجمه: سیدحسین (ایرج) معینی

استادیار دانشکده معماری دانشگاه شهید بهشتی

روزبه محمودی

آماده‌سازی پیش از انتشار: محدثه اعزازی

چاپ اول: بهار ۱۴۰۴

شمارگان: ۳۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۶۳-۷۱-۸

انتشارات: کتابکده کسری

نشانی: مشهد فلسطین ۱۴ پلاک ۱۰ تلفن: ۰۵۱ ۳۷۶۷۰۰۱۹

وبسایت و فروشگاه اینترنتی: www.kasrapublishing.ir

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب برای انتشارات کتابکده کسری محفوظ است. هرگونه تصویربرداری و تکثیر اعم از نسخه کاغذی و دیجیتال و... از تمام یا بخشی از کتاب ممنوع و موجب پیگرد قانونی است.

فهرست

بخش نخست: مفهوم حریم خصوصی

مفاهیم حریم خصوصی: وضعیت حال حاضر و گام‌های پیش رو | ۲۵

حریم خصوصی: مقایسه معانی | ۳۱

معانی مشترک حریم خصوصی | ۳۱

معانی تجربی حریم خصوصی | ۳۳

معنای قانونی حریم خصوصی | ۳۴

تعریف اصلی و دلالت‌های آن | ۳۵

تحلیل اکولوژیک آلتمن | ۳۸

توصیف | ۳۸

توضیح | ۴۰

وضعیت فعلی و گام‌های پیش رو | ۴۴

پیوند بین نظریه‌های رفتاری مربوط به حریم خصوصی و مفاهیم مرتبط | ۴۵

چشم‌اندازهایی درباره‌ی حریم خصوصی | ۴۹

مقدمه | ۵۲

مرور پیشینه‌ی ادبیات | ۵۴

بستر تاریخی ۵۴

تعاریف حریم خصوصی ۵۶

حریم خصوصی به عنوان یک وضعیت تعاملی بین فرد و محیط با تمرکز بر فرد | ۶۲

حریم خصوصی به عنوان یک نگرش ۶۲

حریم خصوصی به عنوان هدف ۶۸

حریم خصوصی به عنوان یک وضعیت تعاملی فرد و محیط با تمرکز بر محیط | ۶۸

حریم خصوصی وابسته به معماری ۷۰

مرزهای نفوذپذیر ۷۱

حریم خصوصی به عنوان یک وضعیت متمرکز متقابل بین فرد و محیط | ۷۱

حریم خصوصی به عنوان رفتار ۷۱

حریم خصوصی به عنوان فرایند ۷۲

حریم خصوصی و قانون ۷۴

حریم خصوصی و رشد کودک ۷۵

حریم خصوصی به مثابه انتخاب ۷۶

حریم خصوصی به مثابه کنترل ۷۷

سازوکارهای حریم خصوصی | ۷۹

سازوکارهای حریم خصوصی کلامی ۷۹

سازوکارهای حریم خصوصی گفتاری ۸۰

تفاوت‌های فرهنگی | ۸۰

استنتاج | ۸۱

مروری بر سه نظریه درباره‌ی حریم خصوصی | ۸۷

مقدمه | ۸۹

نظریه وستین | ۹۰

نظریه آلتمن | ۹۲

نظریه CPM پترونو | ۹۴

حریم خصوصی چیست: مسائل پیش رو در تعریف مفهوم | ۹۷

حریم خصوصی چیست: درس‌هایی از دو تئوری مرتبط | ۹۹

بخش دوم: پژوهش‌های کمی

قیاسی میان فرهنگی بین تعاریف و کارکردهای حریم خصوصی بارویکرد سیستمی | ۱۰۵

مقدمه | ۱۰۸

روش‌ها | ۱۱۴

کدگذاری | ۱۱۵

نتایج | ۱۱۸

نتیجه‌گیری | ۱۲۹

پیوست | ۱۳۴

پیاده‌سازی فرمول سیستمی در رابطه‌ی میان انسان و محیط | ۱۳۴

حریم خصوصی بصری مسکونی: معماری و طراحی شهری سنتی و مدرن | ۱۳۷

چکیده | ۱۴۱

مقدمه | ۱۴۱

پیش‌زمینه | ۱۴۶

اهداف | ۱۴۸

روش | ۱۴۹

وضعیت حریم خصوصی | ۱۴۹

تعاریف عملیاتی | ۱۴۹

نمونه‌گیری | ۱۵۰

جمع‌آوری داده‌ها | ۱۵۲

تحلیل | ۱۵۵

نتایج | ۱۵۶

ارزیابی کلی | ۱۵۶

ویژگی‌های معماری در رابطه با حریم خصوصی بصری | ۱۵۹

حریم خصوصی بصری مطلوب | ۱۶۲

حریم خصوصی بصری به دست آمده | ۱۶۵

نتایج پژوهش | ۱۷۲

بحث | ۱۷۲

جمع‌بندی | ۱۷۵

ابعاد حریم خصوصی: مطالعه‌ی موردی بر روی معماری داخلی کارگاه طراحی | ۱۷۹

مقدمه | ۱۸۲

کارگاه طراحی | ۱۸۲

لازمه‌های دستیابی به حریم خصوصی در یک کارگاه طراحی | ۱۸۴

زمینه‌ی تحقیق | ۱۸۶

روش | ۱۸۶

شرکت‌کنندگان | ۱۸۹

نتایج | ۱۸۹

مرتبط با فرایندهای اجتماعی روان‌شناسی محیط ۱۸۹

بحث و نتیجه‌گیری | ۱۹۴

بخش سوم: پژوهش‌های کیفی

حریم خصوصی به مثابه مبنای برنامه‌ریزی معماری در فرهنگ اسلامی عربستان

سعودی | ۲۰۳

مقدمه | ۲۰۶

مطالعات بین فرهنگی بر روی محیط‌های مصنوع | ۲۰۸

حریم خصوصی در بستر فرهنگی عربستان سعودی | ۲۰۹

کشف اصول پنهان الگوهای فضایی | ۲۱۲

سازوکارهای فرهنگی حریم خصوصی در عربستان سعودی | ۲۱۴

رفتارهای قلمروپایی به عنوان سازوکارهای تنظیم روابط اجتماعی | ۲۲۰

نتیجه‌گیری | ۲۲۲

انتخاب خانه: رابطه بین نوع مسکن، ادراک از حریم خصوصی و رضایت مسکونی | ۲۲۵

چکیده | ۲۲۹

مقدمه | ۲۲۹

مبانی نظری | ۲۳۱

روش | ۲۳۳

یافته‌ها | ۲۳۸

انتخاب و مصالحه‌ها ۲۳۸

نیازها ۲۳۹

حریم خصوصی ۲۴۰

بحث و نتیجه‌گیری | ۲۴۱

فضای اطراف خانه ۲۴۳

حصارهای خوب، همسایگان خوب می‌سازد ۲۴۴

حائل‌ها ۲۴۵

فضای باز ۲۴۵

تسهیلات موردنیاز خودرویی ۲۴۶

واکنش توسعه‌دهندگان/ طراحان/ برنامه‌ریزان | ۲۴۸

نقش برنامه‌ریز | ۲۵۲

استانداردهای طراحی خوب ۲۵۲

قدرت انتخاب بیشتر ۲۵۳

توازن تعاملات اجتماعی و حریم خصوصی در سکونتگاه‌های مراقبتی: اولویت‌های

بیماران/درمان‌شدگان بیماری‌های اعصاب و روان | ۲۵۷

مقدمه | ۲۶۰

روش | ۲۶۴

تکنیک شارٹ ۲۶۴

شرکت‌کنندگان ۲۶۴

تیم‌ها ۲۶۶

نتایج | ۲۶۸

رویکرد تیم حریم خصوصی ۲۶۸

رویکرد تیم اجتماعات ۲۷۰

بحث و تفسیر | ۲۷۲

نتایج طراحی ۲۷۲

دلالت‌های معنایی طراحی: دیدگاه‌هایی درباره‌ی اجتماع و حریم خصوصی ۲۷۴

نتیجه‌گیری | ۲۷۵

زیستن در ساختمان‌های بلندمرتبه چه تأثیری بر حیات مدنی توکیو دارد: تحولات

معماری مسکونی و توهم توسعه‌ی حریم خصوصی | ۲۷۹

مسئله‌ی بغرنج حریم خصوصی در مسکن بلندمرتبه | ۲۸۹

مسئله‌ی درها، نقدیک معمار حوزه مسکن در خصوص افزایش روزافزون حریم خصوصی | ۲۹۸

خطرات واحدهای آپارتمانی تک‌اتاقه در منشون‌ها: نگرانی‌های مدیر مسئول شهرداری

منطقه در خصوص عدم مشارکت شهروندان | ۳۰۳

طراحی واحدهای آپارتمانی برای مواجهه با خطرات حریم خصوصی: چشم‌اندازهایی از

آینده در نمایشگاه «زندگی خانگی در آینده نزدیک» | ۳۰۹

نظری به اتاق نشیمن: آیا قشر جوان جویای حریم خصوصی، یک بحران جمعیتی برای ژاپن

به وجود آورده‌اند؟ | ۳۱۲

درآمد

دور از ذهن نمی‌نماید که با دوستی درباره بهترین روش دم کردن قهوه صحبت کنیم و از فردای آن روز، شبکه‌های اجتماعی ما پر از آگهی انواع دستگاه قهوه‌ساز شود. این اتفاق در بدو امر بسیار ناخوشایند می‌نماید. تصور اینکه ما در برابر غول‌های سرمایه‌داری و قدرت‌های سیاسی موجوداتی شفاف و قابل پیش‌بینی هستیم که هیچ کنترلی روی حباب نامرئی پیرامون و مرزهای شخصی خود نداریم، هراس‌انگیز است. اما لبه‌ی این مرزها کجاست؟ یا به تعبیری دقیق‌تر، در مقام یک معمار، طراح فضا و شکل‌دهنده به محیط زندگی انسان‌ها، برای مدنظر قرار دادن مرزهای شخصی، دقیقاً به چه چیز باید توجه کرد؟ پاسخ به این سؤال در گرو شناخت مفهومی پیچیده و سیال به نام حریم خصوصی است که درون‌مایه اصلی این کتاب را تشکیل می‌دهد.

با وجود آنکه حریم خصوصی مفهومی بسیار آشنا و بدیهی به نظر می‌رسد اما طبیعتی لغزنده دارد و در عمل نمی‌توان در همه‌ی حوزه‌ها تعریفی جامع و فراگیر برای آن ارائه کرد، چرا که این مفهوم تنیده در مفاهیم دیگری است که هر یک از آن‌ها خود بنیان معنایی محکمی ندارد. مفهوم «خود» یکی از این‌هاست. انسان در زمان‌ها

و مکان‌های مختلف ممکن است چند خود داشته باشد:^۱ همچون خود روایت‌گر، خود قضاوت‌گر یا خود تجربه‌گر که هر یک ممکن است برداشت متفاوتی نسبت به دنیای خارج از خود و نحوه‌ی تعامل با آن داشته باشد. مفهوم متزلزل دیگری که تعریف حریم خصوصی را دشوار می‌کند، «کنترل» است که پیوند تنگاتنگی با مفاهیم نسبی قدرت و انتخاب دارد. به همین خاطر حریم خصوصی نیز بسته به اینکه در چه سطحی (فردی، گروهی، سازمانی یا فراتر) و با چه هدفی (همچون تنهایی، گمنامی، صمیمیت، پنهان‌کاری یا چیزهای دیگر) دنبال می‌شود، ممکن است معانی و دلالت‌های مختلفی به خود گیرد. با همه‌ی این‌ها، برای داشتن جای پای محکمی در این اقیانوس متلاطم، تعریفی از حریم خصوصی را به عنوان مبنا می‌پذیریم که نخستین بار مارگولیس (۱۹۷۷) آن را ارائه کرد و موردپذیرش بسیاری از محققین روانشناسی محیطی و رفتارشناسی نیز واقع شد: حریم خصوصی به معنای محدود کردن دسترسی دیگران به خود به‌طورآزادی و موقت است. در این تعریف به‌شکلی کلی می‌توان اجزای اصلی این مفهوم را یافت که استحالتهای هر یک حریم خصوصی را به چیزی دیگر بدل می‌کند. بااین حال باید هنوز در نظر داشت که به‌خاطر حضور گسترده‌ی ردپای این مفهوم در حوزه‌های مختلف، حتی در مورد ماهیت حریم خصوصی و اینکه باید آن را به عنوان یک پدیده، وضعیت روانی، کیفیت مکان، بازه‌ی زمانی، وضعیت تعاملی یا چیزی دیگر در نظر گرفت، اتفاق نظر وجود ندارد.

اما چرا و تا چه اندازه حریم خصوصی ارزشمند است؟ تحقیقات بسیاری می‌توان یافت که یا مستقیماً به نتایج و پیامدهای مثبت حریم خصوصی پرداخته‌اند (که در این کتاب به چند نمونه پرداخته خواهد شد) و یا این مفهوم را یکی از فاکتورهای مهم برای دستیابی به هدفی ارزشمند می‌دانند. خلوت، حریمیت، رشد کودک،

۱- جهان بینی انسان بر تعریف وی از خویشتن خویش تأثیر می‌گذارد. در دوران پیشاصنعتی ادیان نقش پررنگی در تعریف نسبت انسان با خدا، طبیعت و پدیده‌های خارجی داشتند. پس از انقلاب شناختی در دوران پساصنعتی نفس انسانیت و ارزش ذاتی آن به ستون محکم معرفت انسان تبدیل شد که بسیاری از مظاهر تمدن معاصر (مثل دموکراسی و بازار آزاد) براساس آن استوار شد. (جهت مطالعه بیشتر درباره انقلاب معرفتی انسان ر.ک. انسان خداگونه، نوشته یووال ان. هراری)

پرورش خلاقیت، افزایش کارایی سیستمی، تقویت ارزش‌های فرهنگی، حس تعلق، اجتماع‌پذیری و حیات اجتماعی از جمله مفاهیمی‌اند که تعادل در حریم خصوصی مستقیماً بر آن‌ها تأثیرگذار ارزیابی شده است. برای شناخت ارزش این مفهوم باید پیش از هر چیز بدانیم به دنبال کشف ارزش حریم خصوصی از کدام جنبه‌ی آن هستیم؟ به عبارت دیگر حریم خصوصی فرد قرار است دسترسی دیگران به وی را از چه جنبه‌ای محدود سازد؟ محدودیت در گفتگو و تعاملات انسانی، دید و حریم بصری، کنترل اعمال نفوذ دیگران و حتی ایجاد محدودیت در دسترسی به اطلاعات شخصی، هر یک دربردارنده‌ی جنبه‌ای از حریم خصوصی است که حد اعتدال آن می‌تواند زمینه‌ساز بازیابی هویت فرد در قبال دیگران، خلوت، آرامش روانی، ایجاد حس مالکیت و تعلق باشد. اما حریم خصوصی بیش از حد مطلوب منجر به مصادیق انزوای اجتماع‌گریزی و مقدار ناکافی آن نیز می‌تواند سبب ازدحام، هم‌بودگی^۲ و فقدان هویت فردی شود. نمی‌توان به‌طور حتمی فرمولی برای یافتن حد اعتدال حریم خصوصی ارائه کرد و آن را در اختیار طراحان و محققین قرار داد. یافتن این مرز به فرهنگ، ارزش‌های اجتماعی و البته ویژگی‌های روانشناختی فرد وابسته است. به عنوان مثال زندگی در آسمان‌خراش‌های توکیو حریم خصوصی بیش از اندازه‌ای به ژاپنی‌ها تحمیل کرده و این زمینه‌ساز بروز بحران‌های اجتماعی و شهری متعدد شده است. در حالی‌که در شهر جُبَیل عربستان سعودی، به‌رغم ساختار به‌شدت بسته و درون‌گرای محلات مسکونی، ساکنین همچنان جداره‌های املاک خود را به‌نحوی تغییر می‌دهند و شخصی‌سازی می‌کنند که حتی درختان حیاط‌شان نیز از دید غریبه‌ها مصون بماند. این امر حتی در مردم یک فرهنگ و یک طبقه‌ی اجتماعی نیز ممکن است دیده شود که نمونه‌ی آن را در مقاله‌ی مربوط به ترجیحات اقامتی ساکنان مراقبت‌گاه‌های بیماری‌های اعصاب و روان می‌توان مشاهده کرد.

در زمینه فضای مجازی نیز، از انگیزه‌هایی که موجب نقض حریم خصوصی

۲- مفهومی مخرب در طراحی محیط‌های جمعی به معنی اجبار برای با هم بودن. (مرگ و زندگی شهرهای آمریکایی، جین جیکوبز)

می‌شود می‌توان به تمایل دولت‌ها برای نفوذ به قلمرو شخصی شهروندان، تلاش نیروهای تجارت و بازار برای بازاریابی، و تمایل افراد و گروه‌های جامعه به مرزبندی یا نفوذ در حریم‌های دیگران اشاره کرد. چنین انگیزه‌هایی از سوی دولت‌ها و افراد و گروه‌ها در مورد فضاهای فیزیکی و معماری فضا هم صادق است اما در این خصوص شاید انگیزه‌های فرهنگی-اجتماعی را، که نشئت گرفته از دوگانگی‌هایی که بین شخصیت بیرونی و درونی افراد است، باید جایگزین تلاش نیروهای تجارت کرد.

حریم خصوصی کیفیتی است که بر چگونگی تعامل انسان و محیط تأثیر مستقیم می‌گذارد. ردّ پای آن را می‌توان در مفاهیم پناهگاه انسان در آثار فلاسفه و روانشناسان جست. باشلار تصویری نخستین از مفهوم امن پناهگاه را در ناخودآگاه انسان حک شده می‌داند:

من نشان خواهم داد که یک انسان دوست دارد به گوشه‌ی امن خود بخزد و از این کار لذت فیزیکی می‌برد... به کمک لانه‌ها و فراتر از آن پوسته‌ها، می‌توان ردّ پای تصاویر کاملی یافت که من آن‌ها را به عنوان تصاویر بدوی توصیف می‌کنم. (باشلار، ۱۹۶۴)

لوین برترام معتقد است حریم امر فضایی نیازی بدوی است که از لحظه‌ی خزیدن انسان نخستین به غار تاریکش در وی وجود داشت:

اولین تفسیر من از غار تجسم بخشی از بدن انسان است. بخشی که ما آن را به سادگی «ذهن» می‌نامیم. کلیت جسم هر فرد تصویر سه‌بعدی وی از خویشتن خود است. اما تصویر ذهن را می‌توان به هیئت یک غار متصور شد. تصور غار برای ذهن به دلیل ابهام هر دو و حسی از بی‌انتهایی هنگام حضور در ژرفای تاریک آن‌هاست. دیوارهای غار محل ذخیره‌ی دانسته‌ها و تصاویر ذهنی انسان نخستین بوده است. پس نسبت دادن این دو به هم چندان هم دور از ذهن نیست. (برترام، ۱۹۶۸)

پس به بقین می‌توان شناخت این مفهوم را مستقیماً با دغدغه‌ی شکل‌دهی به محیط‌های انسانی مرتبط دانست. در طراحی محیط‌های مسکونی، کنترل فضا

مسئله‌ای کلیدی است و کنترل‌پذیری یکی از کیفیات کارکردی اصلی معماری به شمار می‌رود. شناخت اهمیت حریم خصوصی و نتایج آن در محیط‌های مصنوع به طراحان کمک می‌کند تا نسبت به مؤلفه‌ها و پیش‌نیازهای حریم خصوصی بینشی عمیق به دست آورند. مسلماً چنین بینشی خود را در ابعاد مختلف اثر اعم از سلسله‌مراتب فضاها، مرزها و گشایش‌ها نمایان خواهد کرد. به عبارت دیگر، مفهوم حریم خصوصی را می‌توان فصل اشتراک مفاهیم مرز، کنترل و فضاهای مفصلی در طراحی محیطی دانست. با در نظر گرفتن مفهوم حریم خصوصی فضایی به عنوان سیستمی مرکب از اجزای فضایی، انسانی و اجتماعی و با تجزیه‌ی این مفهوم به اجزای سازنده و اهدافی که دنبال می‌کند، می‌توان به راهکارهایی خلاق برای طراحی فضاهای شخصی‌سازی شده رسید.

نخستین گام برای مطالعه‌ی حریم خصوصی این است که وقتی از این مفهوم سخن می‌گوییم، از چه سرشتی حرف می‌زنیم؟ یعنی آیا یک پدیده، یک کیفیت فضایی، نگرشی نسبت به وضعیت روانی انسان، یک فرایند، یک هدف یا چیزی دیگر مدنظر ماست؟ پس از روشن شدن ماهیت حریم خصوصی موردنظر، شدت و نوع آن را به واسطه‌ی اجزای سازنده‌اش می‌توان بازشناخت؛ اجزایی همچون نحوه و میزان کنترل، انتخابی بودن و سازوکارهای دستیابی به آن به عنوان مؤلفه‌هایی کیفی و همچنین نفوذپذیری بصری، مجاورت فضایی، نظام دسترسی‌ها، شرایط آسایش محیطی و حتی بافت و مصالح محیط را می‌توان مؤلفه‌های کمی مؤثر بر حریم خصوصی دانست.

پس از شناخت مؤلفه‌های حریم خصوصی و مسائل مرتبط با آن در بستر فرهنگی و اجتماعی، مسیر رسیدن به پاسخ‌های مناسب طراحی هموارتر می‌شود. فرهنگ زیستی غالب در هر جامعه را می‌توان هدایت‌گر سائق‌ها و نیازهای مرتبط با حریم خصوصی دانست. در یک جامعه‌ی مسلمان خاورمیانه‌ای که دین شالوده‌ی فرهنگی جامعه را تشکیل می‌دهد، خواسته یا ناخواسته سبکی از زندگی غلبه دارد که پیوندهای اجتماعی افراد در چارچوب عرف و روابط خانوادگی تعریف شده و روابط همسایگی و اجتماعات کوچک محلی هم بر مبنای واحد خانواده شکل

می‌گیرد. در مقابل در یک جامعه‌ی آسیای شرقی که روابط همسایگی و گروه‌های محله‌ای بخشی از سنت فرهنگی جامعه بوده و معضل حال حاضر آن از دست دادن این اجتماعات کوچک و قدرت کنشگری آن‌هاست، مسلماً رویکرد مردم عادی، معماران، شهرسازان و حتی سیاست‌گذاران نسبت به ایجاد زمینه‌ی ارتباط مردم با یکدیگر، خواه در فستیوال‌های جمعی باشد یا در پارک‌های محلی، کافه‌ها یا حتی شوراها و گروه‌های دوستی و همسایگی، متفاوت خواهد بود.

در کل می‌توان گفت درک افراد و جوامع از سلسله‌مراتبی بودن نفوذپذیری قلمروها به شدت تابع عوامل فرهنگی-اجتماعی و حتی اقلیمی است. برای مثال می‌توان به تفاوت خانه‌های دولت‌های سوسیالیستی اشاره کرد. پروژه‌های مسکن جمعی در دولت‌های سوسیالیستی تأکید زیادی بر فعالیت‌های جمعی دارند و همین خصیصه موجب شده است با بسیاری از مجموعه‌های مسکونی امروزی که فضای جمعی‌شان کمابیش محدود به فضاهای ارتباطی است تفاوت‌های فاحشی داشته باشد.

با روشن شدن ماهیت و بستر فرهنگی-اجتماعی حریم خصوصی، می‌توان برای تدقیق این مفهوم در طراحی محیط و فضاهای شخصی‌سازی شده، آن را به اجزای ساختاری‌اش و اهدافی که دنبال می‌کند تجزیه کرد. این فرایند را می‌توان در قالب سؤالاتی از این دست پیش برد: چه شکل‌هایی از حریم خصوصی مطلوب است؟ این اشکال با چه اهدافی و در چه شرایط زمانی-مکانی-روانی تحقق می‌پذیرد؟ محرک شکل‌گیری این نیاز چیست؟ و سؤالاتی از این دست که دامنه و عمق آن‌ها تعیین‌کننده‌ی دقت چارچوب نظری ما خواهد بود. باید توجه داشت که هر چند حریم خصوصی مفهومی به‌غایت کیفی است و این عوامل تأثیرات متقابل و پیوسته‌ای با همدیگر دارند، اما رویکرد تجزیه‌ی ساختاری امکان کمی‌سازی این مفهوم کیفی را فراهم ساخته و در نتیجه می‌توان به کمک ابزارهای آماری و پارامتریک، راهکارهایی برای طراحی در مقیاس‌های بزرگ (همچون محلات شهری) یا پیچیده (همچون سازمان‌های بزرگ) در بسترهای مختلف پیشنهاد داد. حریم خصوصی یکی از مؤلفه‌های بنیادین جهان اجتماعی معاصر ماست. جهانی

که به شکلی فزاینده به سان شبکه‌ای از پیوندها و روابط اجتماعی، اقتصادی، فراغتی و سیاسی بازنامایی، ابراز و ادراک می‌شود. در چنین جهانی فهم فضا و دانش تولید آن برای طرح پرسش‌هایی در خصوص چگونگی پیدایش روابط اجتماعی و نحوه‌ی عملکرد آن‌ها در شکل‌ها و آرایش‌هایی که به خود می‌گیرند یک نیاز بنیادین محسوب می‌شود.

سرآغاز شکل‌گیری این کتاب را می‌توان این سؤال دانست که چرا حریم خصوصی برای تحلیل‌های معمارانه از فضا اهمیت دارد؟ (یا چرا باید اهمیت داشته باشد) هدف این کتاب ارائه‌ی برخی چشم‌اندازهای نظری و برجسته‌کردن اهمیت‌شان برای پروراندن یک نظریه‌ی فضایی فراگیر حریم خصوصی است که به پیشرفت «اندیشه‌ورزی طراحانه و نقادانه درباره‌ی حریم خصوصی در نسبت با فضا» بر حسب روند توسعه‌ی مفهوم در گذر زمان و طی روش‌های مختلف می‌پردازد. این کتاب به عنوان درآمدی کوتاه، حریم خصوصی و فضا را هدف قرار می‌دهد و بر این پیش‌فرض (شاید تا حدی ساده‌انگارانه) استوار است که «حریم خصوصی و روابط اجتماعی باید در جایی رخ دهند» و این «جا» همواره در فضایی اجتماعی قرار دارد که نه خنثی است و نه خلأی است که در انتظار پر شدن با کنش‌های انسانی باشد. فضا و روابط انسانی ارتباطی دوسویه دارند که متقابلاً به هم شکل می‌دهند و این موضوع کانون اندیشه‌ی محققین و نظریه‌پردازانی است که در فصول پیش رو به آن‌ها پرداخته شده است.

در فصل نخست با هدف شناخت مبانی نظری، پژوهش‌هایی که تاکنون به پرداخت مفهوم حریم خصوصی پرداخته‌اند و حوزه‌های نظری که این مفهوم در آن جایگاهی دارد، به مقالاتی از مارگولیس (۱۹۷۹، ۲۰۰۶) و نول (۱۹۹۵) پرداخته می‌شود و سیر پیدایش و توسعه‌ی این مفهوم در مطالعات روانشناسی محیط، انسان‌شناسی، اخلاق‌شناسی، علوم سیاسی، علوم اجتماعی و نسبت آن‌ها با معماری، شهرسازی و طراحی فضاهای انسان‌ساخت موردبررسی قرار می‌گیرد. در پژوهش‌های این بخش تلاش شده تا با ارائه ساختارهای نظری ساده و منسجم، مطالعات مربوط به حریم خصوصی از حیث تعاریف و ماهیت مفهومی، بسترهای فضایی،

نتایج و پیامدها شناسایی و دسته‌بندی شده و با تحلیل اشتراکات و تفاوت‌های نظریه‌ها به یک هسته‌ی مفهومی مشخص برای حريم خصوصی دست یافت.

در دو فصل بعدی، پژوهش‌های معرفی شده به ترتیب رویکردهای کمی و کیفی در مطالعه حريم خصوصی را نشان می‌دهند. هر چند باید خاطرنشان کرد پژوهش حول مفهوم حريم خصوصی را به عنوان یکی از فصول مشترک علوم انسانی و فضا، شاید نتوان به طور مطلق با روش‌های صرفاً کمی یا صرفاً کیفی پی گرفت. بلکه دستیابی به نتایج قابل اتکا مستلزم به کارگیری هر دو رویکرد (روش‌های ترکیبی) توسط محقق است. هر یک از این دو، ویژگی‌ها، روش‌ها و اهدافی را پاسخگو هستند که در ترکیب با یکدیگر، به شناخت دقیق تری می‌انجامد. در پژوهش‌های کیفی هدف معمولاً از جنس یک توصیف کامل و دقیق از وضعیت است. اما پژوهش‌های کمی به دنبال دسته‌بندی، کشف نظام توزیع فراوانی و تلاش برای ارائه یک مدل آماری برای توصیف داده‌ها است. در پژوهش‌های کمی محقق به طور روشن از پیش می‌داند به دنبال کشف چه عامل یا نسبتی است و فرایند تحقیق برخلاف پژوهش‌های کیفی که در خلال پژوهش طراحی می‌شود، اغلب از ابتدا مشخص است. پژوهش‌های کیفی معمولاً کمتر از پژوهش‌های کمی قابل تعمیم هستند اما شرایط خاص هر بستر را به طور دقیق تری تحلیل و توصیف می‌کنند. و از همه مهم‌تر، انتزاع پژوهشگر در تحقیقات کیفی نقشی عاملانه^۱ دارد و خود بخشی از فرایندهای گردآوری و تحلیل است. اما در تحقیقات کمی، این فرایندها به طور عینی^۲ و تا حدی مستقل از ذهنیت پژوهشگر انجام می‌شود.

در فصل دوم با هدف معرفی روش‌های کمی مطالعه‌ی حريم خصوصی در محیط به پژوهش‌هایی که در طیف کمی-کیفی، به سمت کمی نزدیک‌تر بودند پرداخته شده و شامل مقالاتی از نول (۱۹۹۸)، القدmani (۱۹۹۹) و دمیرباس (۲۰۰۰) می‌شود که با رویکردهای مختلف از جمله قیاس بین گروه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی،

1- subjective

2- objective

جنسیتی، روانشناختی و با روش‌های مختلف از جمله پرسشنامه، مصاحبه و داده‌های بالادستی، به گردآوری اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و تحلیل آن در محیط‌های انسان ساخت پرداخته‌اند.

در فصل سوم به پژوهش‌هایی با ماهیتی کیفی‌تر پرداخته شده است. این فصل مقالاتی از ابوغزه (۱۹۹۵)، دی (۲۰۰۰)، جانسون (۲۰۰۹)، لوبلان (۲۰۱۶) را دربرگرفته و روش‌هایی شامل مصاحبه‌ی محدود، ارزیابی پس از سکونت رضایت مسکونی، تکنیک شارت، تحلیل نقشه‌های معماری و شهری و همچنین نشانه‌شناسی را دربر می‌گیرد.

در پایان باید گفت مخاطب این کتاب، دانشجویان، پژوهشگران و طراحانی هستند که به دنبال کشف جایگاه مفهوم مجرد حریم خصوصی، در فرایندهای شکل‌دهی به فضا و زیستن در آن هستند. حریم خصوصی یک مفهوم بسته و دقیق نیست. این مفهوم، درهم‌تنیده با بسیاری از مفاهیم روان‌شناختی و جامعه‌شناختی همچون فردیت، کنترل، روابط قدرت، حیات اجتماعی و بسیاری مفاهیم دیگر است که پژوهش‌های مرتبط با آن‌ها، هم از حیث نظری و هم روشی، شباهت‌های زیادی با پژوهش‌های مطرح‌شده در این کتاب دارد. در پایان باید افزود مجموعه‌ی حاضر قصد جانبداری از دیدگاه به خصوصی را در این زمینه ندارد اما می‌کوشد اهمیت و ابعاد موضوع، و سیر تحول دیدگاه‌ها نسبت به آن را برای معماران و متفکران این حوزه روشن‌تر کند.

♦ سرآغاز شکل‌گیری این کتاب را می‌توان این سؤال دانست که چرا حریم خصوصی برای تحلیل‌های معمارانه از فضا اهمیت دارد؟ مفاهیم «خلوت» و «حریم خصوصی» از جمله پیوندگاه‌های بنیادین میان مطالعات فضایی در معماری و ساختار روانی انسان به‌شمار می‌روند. واکاوی لایه‌های مفهومی این پدیده‌ها و تحلیل نحوه‌ی مواجهه با آن‌ها، گامی اساسی در شکل‌گیری رویکردهای نوین در پژوهش‌های معماری است.

این کتاب در سه بخش اصلی سامان یافته است. بخش نخست به مرور ادبیات و نظریه‌های مرتبط با حریم خصوصی و فضا اختصاص دارد. در دو بخش بعدی، نمونه‌هایی از پژوهش‌های کمی و کیفی ارائه شده‌اند که ضمن معرفی روش‌های تحقیق و نحوه طرح پرسش پیرامون این مفاهیم، تلاش شده است تا طیفی متنوع از پژوهش‌ها با خاستگاه‌های فرهنگی، معماری و روش‌شناختی گوناگون پوشش داده شود.

این کتاب راهنمایی کاربردی برای دانشجویان، پژوهشگران و طراحانی است که به دنبال کشف جایگاه مفهوم مجرد حریم خصوصی، در فرایندهای شکل‌دهی به فضا و زیستن در آن هستند ♦

ISBN:978-622-6963-71-8

9

786226 963718

شهرسازی
معماری و
کتابخانه تخصصی هنر

اصلت و قیمت این کتاب فقط با هولوگرام اختصاصی «کتابکده کسری» تأیید می‌شود.